
Studying Changes in Family Values and Norms Based on the use of Virtual Social Networks: Sandelowski and Barroso's Model

By: *Taha Ashayeri, Ph.D.* [✉], *Esmael Jahani Dolatabad, Ph.D.**, *Behrouz Behrouzian, Ph.D.***

Abstract:

Social networks have become the most common activity of Iranian families today. Most daily actions depend on the use of these networks. With the penetration of social networks in life, the family institution has experienced certain changes in terms of values and norms. The aim of this research is to study the change in family values and norms through the use of virtual social networks. This research was conducted using a meta-composition qualitative method in the period from 2013 to 2014. The research samples were selected through non-probability sampling from 110 scientific documents (extracted from the scientific databases of Normags, Magiran and Irandoc), after screening, 53 documents were selected. Data analysis was performed with Excel and MAXQDA 2024 software. The findings showed that excessive use of social networks has psychological consequences (identity crisis, increased anxiety and depression, behavioral aggression, low self-esteem, and decreased mental and physical health), economic consequences (the prevalence of work laziness and consumerism), social consequences (the decline of family social capital, the decline of social satisfaction, the emergence of extramarital relationships, the decline of family control, the prevalence of social harms), and social consequences (the prevalence of immorality, abnormal lifestyle, generational gap and conflict, addictive media consumption, the decline of joyful entertainment, etc.) on the family institution. The results indicate that excessive use of social networks has fundamentally changed the norms and values of the Iranian family and has led to the formation of fluid, temporary, and abnormal patterns of family life.

Keywords: *Family Institution, Cultural Changes, Harm And Social Issues, Cyberspace*

✉ Assistant of Prof. in Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran
Email: t.ashayeri@uma.ac.ir

* Associate of Prof. in Sociology, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran   Email: sml.jahani@gmail.com

** Assistant of Prof. in Social Sciences, University of Hormozgan, Bandarabs, Iran
Email: b.behrouzian@hormozgan.ac.ir

مطالعه تغییرات ارزش و هنجارهای خانوادگی بر مبنای استفاده از شبکه‌های اجتماعی - مجازی: مدل سندلوسکی و باروسو

طاها عشایری[✉]، اسماعیل جهانی دولت‌آباد*، بهروز بهروزیان**

چکیده

در عصر حاضر، استفاده از شبکه‌های اجتماعی؛ تبدیل به شایع‌ترین فعالیت خانواده‌های ایرانی شده است. به طوری که عمده کنش روزمره و سازمانی، وابسته به استفاده از آنهاست. با این حال، بعد از نفوذ شبکه‌های اجتماعی در زندگی، نهاد خانواده، تغییرات خاصی را به لحاظ ارزشی-هنجاری تجربه کرده است، در این پژوهش سعی می‌شود که تغییرات ارزش‌ها و هنجارهای خانوادگی بر مبنای استفاده از شبکه‌های اجتماعی - مجازی مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. روش پژوهش، از نوع استقرایی فراترکیب کیفی، در بازه زمانی ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۳ بوده و به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی (تعمدی) از ۱۱۰ سند علمی (استخراج‌شده از پایگاه علمی نورمگز، مگ ایران و ایران داک)، بعد از غربالگری و گزینش، ۵۳ سند به‌عنوان حجم نمونه، انتخاب و وارد مرحله تجزیه و تحلیل با نرم‌افزار Excel و Maxqda 2022 شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که استفاده افراطی از شبکه‌های اجتماعی با پیامدهای روانی (بحران هویت، افزایش اضطراب افسردگی، پرخاشگری رفتاری، ضعف خودباوری و کاهش سلامت روانی - جسمی)، پیامدهای اقتصادی (رواج تبلی کاری و مصرف‌گرایی)، پیامدهای اجتماعی (زوال سرمایه اجتماعی خانوادگی، کاهش رضایت اجتماعی، ظهور روابط فرا زناشویی، کاهش کنترل خانوادگی، شیوع آسیب‌های اجتماعی) و پیامدهای فرهنگی (رواج بی‌اخلاقی، سبک زندگی نابهنجار، شکاف و تعارض نسلی، مصرف اعتیادآور رسانه، کاهش تفریح‌های نشاط‌آور و ...) برای نهاد خانواده همراه بوده است. نتایج همچنین حاکی از آن است که استفاده افراطی از شبکه‌های اجتماعی، هنجارها و ارزش‌های خانواده ایرانی را دچار تغییرات اساسی کرده و منجر به شکل‌گیری الگوهای سیال، موقتی و نابهنجار از زندگی خانوادگی شده است.

واژگان کلیدی: نهاد خانواده، تغییرات فرهنگی، آسیب‌ها و مسائل اجتماعی، فضای مجازی

مقدمه

خانواده از بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی و بنیان اصلی جامعه محسوب می‌شود زیرا تداوم، پایداری و استمرار جامعه انسانی به آن وابسته است (خفری، ۱۴۰۲: ۸۶). خانواده، واحدی است که در آن اعضا، مسائل، چالش‌ها و تجارب مشترک خود را با یکدیگر سهیم می‌شوند (یوسری مصطفی و همکاران^۱، ۲۰۱۹: ۱). توسعه و نفوذ اینترنت، خانواده‌های امروز را دچار دگرگونی خاصی کرده است. با وجود اینکه اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، امروز زندگی مردم سراسر دنیا را تغییر داده‌اند، از مهم‌ترین پیامد آنها می‌توان به اعتیاد (وابستگی بیش‌ازحد و آثار مخرب آن)، اشاره کرد که به یک مسئله اجتماعی تبدیل شده است (مورالی و گئورگ^۲، ۲۰۰۷). شبکه‌های اجتماعی گذشته از مزایا و محاسن متعددی که به همراه دارند، رنج‌ها، دردها، آسیب‌ها و در کل بیماری‌های اجتماعی گوناگونی را وارد زندگی بشری کرده‌اند (گرینفیلد^۳، ۱۹۹۹) و شغل، خانواده، نهادهای آموزشی و ابعاد زندگی به‌طور کلی تحت تأثیر آنها قرار گرفته است. تعامل به‌وسیله رسانه‌های اجتماعی، ویژگی سبک زندگی مدرن در دنیای جدید محسوب می‌شود (پروسنتس و همکاران^۴، ۲۰۱۹). با توسعه فناوری در سال‌های گذشته، مفهوم فضای مجازی وارد عرصه‌های جدیدی شده (بجرامی و همکاران^۵، ۲۰۲۰: ۱۱۳) و این پدیده، تغییراتی عمیق و اساسی، در زندگی و روابط افراد ایجاد کرده و با خود تهدیدهای فراوانی به همراه آورده است (نویکا و همکاران^۶، ۲۰۲۳: ۴۲۲). ارزش‌ها و ساختارهای خانواده به‌هنجارهای فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی گوناگونی اشاره دارند که نقش‌ها، روابط و کارکردهای خانواده را تعریف می‌کنند. این ارزش‌ها و ساختارها برای بافت اجتماعی، بر رفتارها، فرایندهای اجتماعی شدن و روابط بین نسلی تأثیرگذار هستند. ارزش‌های سنتی خانواده اغلب بر وفاداری، احترام و حمایت در میان اعضای خانواده تأکید می‌کنند، درحالی‌که ساختار خانواده می‌تواند بسیار متفاوت باشد و طیفی از خانواده‌های هسته‌ای تا انواع خانواده گسترده و غیرسنتی را در برگیرد. تحول ارزش‌ها و ساختارهای خانواده تحت تأثیر تغییرات اجتماعی - اقتصادی، تغییرات فرهنگی و دگرگونی‌های سیاسی است. درک این پویایی‌ها بسیار مهم است زیرا واحدهای خانواده نقشی محوری در پرورش افراد و تقویت انسجام اجتماعی برعهده دارند

1. Yusri Mustafa et al.
2. Murali, V. & George

3. Greenfield
4. Procentese et al.

5. Bajrami et al.
6. Nowicka et al.

(سینگ و همکاران^۱، ۲۰۲۴: ۱۹۵۸). در عصر حاضر ارزش‌ها، هنجارها و ساختار خانواده تحت سلطه اساسی رسانه‌ها، شبکه‌ها و فضای مجازی قرار گرفته‌اند. شبکه‌های اجتماعی امروز در داخل گروه‌های اجتماعی توسعه یافته‌اند و گروه شامل دو یا چند نفر بیشتر (خانواده، دوست، هم‌مذهبی‌ها، گروه منافع) می‌شود که با یکدیگر تعامل دارند و اهداف و ارزش‌های مشترکی را دنبال می‌کنند (چو و همکاران^۲، ۲۰۲۳: ۵). توسعه و استفاده از فناوری، محیط جدیدی به نام فضای ارتباطی-مجازی^۳ را خلق کرده است (بجرامی و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۱۳). گوشی‌های همراه و لپ‌تاپ و سایر ابزارهای نوین، مصرف‌کنندگان را بدون محدودیت به دنیایی از مسائل جهانی پیوند می‌زنند. در برخی موارد هم منجر به از بین رفتن خودکنترلی و بروز مشکلات می‌شوند و بخش مهمی از زندگی انسان‌ها را دچار نقصان و بحران می‌کنند. طی بیش از دو دهه گذشته، اعتیاد به فضای مجازی را قرار داده و تحلیل شده‌اند و در سال‌های اخیر اعتیاد به رسانه‌های اجتماعی، فیس‌بوک، تلفن همراه و گوشی هوشمند را نیز به این محورها که ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی را تغییر می‌دهند، افزوده‌اند (لینگز و همکاران^۴، ۲۰۱۹: ۸). امروزه اینترنت، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، مخاطبان و مصرف‌کنندگان رسانه‌ها را بیش از پیش به سوی خود جذب کرده‌اند. به طوری که عمده فراغت، سبک زندگی و فعالیت‌های افراد از طریق فضای مجازی و حضور در شبکه‌های اجتماعی صورت می‌گیرد با مجازی شدن فضای زندگی شبکه‌های اجتماعی تبدیل به امری غیرقابل کنترل شده‌اند و ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و روانی خانواده را دچار تغییرات اساسی کرده‌اند در خانواده‌های ایرانی که بیشتر از نوع سنتی هستند، ورود این شبکه‌ها باعث تغییرات ظاهری و ظهور تأخیر فرهنگی در عرصه نهاد خانواده شده است. از سوی دیگر، فقدان سواد رسانه‌ای-مجازی نیز بستر آسیب‌های اجتماعی و مسائل خانوادگی را فراهم ساخته است، این پژوهش به منظور بررسی پیامدهای استفاده از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی برای ارزش‌های خانواده ایرانی؛ با تکیه بر روش فراترکیب (مرور نظام‌مند)، مطالعات صورت گرفته در بازه زمانی ۱۴۰۳-۱۳۹۲ را ترکیب کرده و به پرسش زیر پاسخ داده است.

ارزش‌ها و هنجارهای خانوادگی بر مبنای استفاده از شبکه‌های اجتماعی-مجازی دچار چه تغییراتی شده‌اند؟

1. Singhm et al.
2. Chu et al.

3. Communication- cyberspace
4. Lyngs et al.

مبانی نظری

مبانی نظری، شامل پیشینه پژوهش، تعاریف مفاهیم اساسی و چارچوب نظری است که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

خانواده

خانواده به عنوان یک گروه اجتماعی اولیه و اساسی یا یک محیط تربیتی طبیعی، مجموعه‌ای از افرادی است که برای اهداف مشترک تلاش می‌کنند، این افراد مجموعه‌ای مستقل را تشکیل می‌دهند که نگرش ساختمان داخلی آن تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم و نظامی از هنجارها و ارزش‌هاست. خانواده‌ای که به این شکل درک می‌شود، پیوند عاطفی قوی، متقابل و طولانی‌مدت دارد (کازوبسکا^۱، ۲۰۱۹). خانواده، بیانگر محیطی است که اعضا در آن با یکدیگر زندگی می‌کنند و دارای نظامی پیچیده از ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی هستند (گالوین و همکاران^۲، ۲۰۰۶)، اعضای این نظام برای حل و تأمین نیازهای یکدیگر مشارکت دارند و در پی تصمیم‌سازی، تعریف اهداف و قاعده‌ای برای تنظیم رفتارهای خود هستند. مسائلی از جمله مراقبت از یکدیگر، حمایت اجتماعی، جامعه‌پذیری و انتقال هنجار اجتماعی، از مهم‌ترین کارکردهای نهاد خانواده است. (لینگان^۳، ۲۰۰۹)

شبکه‌های اجتماعی و مجازی

شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی، محیطی هستند که ارتباطات مدرن را شکل می‌دهند و موجب می‌شوند مردم از هر نقطه جهان بدون هرگونه مانع با کمترین هزینه با یکدیگر تعامل برقرار کنند (آلخوداری^۴، ۲۰۲۳). حضور در فضای مجازی امری اجتناب‌ناپذیر است؛ زیرا از لحظه‌ای که از یک دستگاه یا ابزار هوشمند اعم از ساعت هوشمند، تلفن هوشمند، تبلت، رایانه شخصی، لپ‌تاپ یا هر وسیله دیگری که امکان ارتباط از طریق شبکه را فراهم می‌آورد استفاده می‌کنیم، به بخشی از فضای مجازی تبدیل می‌شویم. ما با دوستان و خانواده تماس می‌گیریم و پیام رد و بدل می‌کنیم همچنان که با همکاران خود نیز به مبادله اطلاعات اجتماعی می‌پردازیم. (بجرامی و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۱۳)

1. Kazubowska
2. Galvin et al.

3. Lanigan
4. AlKhudari

ارزش و هنجارها

ارزش‌ها مهم‌ترین معیارهایی هستند که به عناصر اجتماعی-فرهنگی جامعه معنا می‌بخشند. هرچیزی که برای یک فرد یا یک گروه مفید و قابل مطالبه باشد یا هر چیزی که موردپسند یک فرد یا گروه باشد، ارزش است. افراد یاد می‌گیرند که بین «خوب و بد» یا «درست و نادرست» از طریق قوانین اجتماعی، آداب و رسوم و سنت‌ها تمایز قایل شوند، به‌همین دلیل نیز سبک رفتاری و فکری خود را بر مبنای الزام‌های اخلاقیات قرار می‌دهند و یاد می‌گیرند که یک خط مبنا به‌موازات اخلاقیات خود داشته باشند. این خط مبنا، مجموعه‌ای از باورها و تصورات را تشکیل می‌دهد که ارزش‌ها و معیارهایی هستند که به‌کل فرهنگ و جامعه اهمیت و معنا می‌دهند. آنچه جامعه‌ای را که با گردهمایی انسان‌ها شکل می‌گیرد، تشکیل می‌دهد، مجموعه‌ای از ارزش و هنجارهای جمعی است. (دمیر و کوک^۱، ۲۰۱۲)

نظریه تأثیر رسانه بر هنجارها و ارزش‌های خانوادگی

باتوجه به اینکه در حال حاضر در سراسر جهان، زندگی افراد تحت تأثیر رسانه‌های اجتماعی قرار دارد (لیم و همکاران^۲، ۲۰۲۲). با قادر ساختن آنان به حفظ ارتباطات آفلاین و فراهم کردن محیطی خوشایندتر برای خودافشایی عاطفی و کمک‌جویی، این رسانه‌ها می‌توانند تأثیر مثبتی از خود به جا بگذارند (پرستکوت و همکاران^۳، ۲۰۱۷). خانواده، قدیمی‌ترین نوع از سازمان‌های شناخته شده است. چنان‌که پس از ارسطو بسیاری از پژوهشگران آن را مهم‌ترین انتقال‌دهنده ارزش‌ها و هنجارها در طول نسل‌ها دانسته‌اند. (ویگت^۴، ۲۰۲۴)

امروزه رسانه‌های اجتماعی، خانواده را در حوزه وظایف اجتماعی با چالش‌های اساسی روبه‌رو کرده‌اند (کیم و همکاران^۵، ۲۰۱۲). به‌طوری‌که حتی در ساختارهای آن، از جمله بازتعریف قواعد، نقش‌ها و مرزهای فرهنگی و هنجاری، تغییراتی رخ داده است، هم‌زمان با توسعه سبک‌های رسانه‌ای جدید در حوزه کارکردهای خانواده، شکل‌های صمیمیت، مناسک و تعامل اجتماعی تحولات خاصی مشاهده می‌شود. ظهور شکاف نسلی، کاهش انسجام، ضعف حمایت‌های اجتماعی و فردگرایی از پیامدهای نفوذ فضای مجازی به عرصه خانواده است (ویلیامز و مرتن^۶، ۲۰۱۱). در عصر توسعه رایانه‌ها؛ تعداد زیادی از مردم به

1. Demir & Kok
2. Lim et al.

3. Prescott et al.
4. Voigt

5. Kim et al.
6. Williams & Merten

اینترنت دسترسی دارند و تعامل و ارتباطات جدید فناورانه، در حال تغییر دادن به محیط پیرامون بشر هستند، شیوه‌های جدید زیست اجتماعی؛ جایگزین شکل‌های سنتی تفریح و فعالیت‌های اوقات فراغت شده‌اند و عمده افراد به‌جای صرف زمان در بیرون از خانه و محیط‌های واقعی، در فضای مجازی، زمان خود را سپری می‌کنند و بدون اهمیت دادن به محل و مکان سکونت، آزادانه و نامحدود به تبادل اطلاعات و آرا و عقاید، در مسافت‌های دور می‌پردازند (نویکا و همکاران، ۲۰۲۳: ۴۲۲). اما از معایب فضای مجازی می‌توان به کاهش امنیت و حریم فردی، افزایش جرایم سایبری، دزدی، سرقت، قلدری مجازی، پورنوگرافی کودکان، خشونت و پرخاشگری، همچنین ترس از جرم و قربانی شدن اشاره کرد (بجرامی و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۱۵). پیش از ظهور رسانه و فضای مجازی، خانواده‌ها فرصت زیادی برای تعامل و صحبت با یکدیگر داشتند و بچه‌ها در محیط خانواده و اجتماع، با افراد زیادی ارتباط برقرار می‌کردند و شیوه‌های زندگی را بر اثر جامعه‌پذیری با الگوهای مرجع می‌آموختند اما امروزه از دنیای واقعی به مجازی کوچ کرده‌اند. با وجود مزایای متعدد حضور رسانه و فضای مجازی در زندگی، همواره خطرهایی جدی نیز با این رسانه‌ها همراه بوده‌اند و فعالیت بیش از حد در آنها، بحران‌های اخلاقی و آسیب‌های اجتماعی گوناگونی را ایجاد کرده است (نویکا و همکاران، ۲۰۲۳: ۴۲۵). سرمایه اجتماعی را پاتنام^۱ به‌عنوان مفهومی مفید برای شرح اهمیت نظام همسایگی و خویشاوندی در تعامل خلق کرده است (پاتنام، ۱۹۹۳). با توجه به اینکه؛ فضای مجازی بر نحوه تعامل انسان‌ها، کار و اوقات فراغت آنان تأثیر می‌گذارد (هاوارد و همکاران^۲، ۲۰۰۲). کاهش سرمایه اجتماعی، گسست از شبکه‌های خویشاوندی سنتی و پیوستن به شبکه‌های ناآشنا را رقم می‌زند (گوان حسن و والمن^۳، ۲۰۰۲). سرمایه اجتماعی خانواده‌گی از مهم‌ترین مفاهیم در سطح خرد است که حمایت اجتماعی و تعامل اعضا را نشان می‌دهد و سلامت اجتماعی‌شان را تعیین می‌کند. خانواده، ساختاری اجتماعی است که به رفتار و تعامل اعضای خود شکل می‌دهد. جامعه‌شناسان، متفکران علوم تربیتی و روانشناسان توافق دارند که استفاده از رسانه‌های اجتماعی و فضای مجازی، منجر به ضرر و آسیب‌های ارتباطی و تغییر ارزش‌های سنتی شده است. این رسانه‌ها نه تنها بر جوانان و بزرگسالان، بلکه بر خانواده‌ها، سبک زندگی، ارزش‌ها و معیارهای اجتماعی در

1. Putnam

2. Howard et al.

3. Quan-Haase & Wellman

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و باروسو

ابعاد کلی تأثیر منفی گذاشته‌اند. برخی والدین از خطرهای، معایب و روش‌های مواجهه با فناوری نوظهور، آگاهی کافی ندارند و همین امر باعث می‌شود که فناوری مدرن الکترونیکی، در زندگی خانوادگی آنان نقش فعالی ایفا کند (رهیم و همکاران^۱، ۲۰۲۰: ۳۱۲). امروز با توجه به اینکه شبکه‌های اجتماعی؛ تبدیل به محور مرکزی خانواده شده‌اند. توسعه و افزایش آنها، جنبه‌های فردی زندگی اجتماعی را تغییر می‌دهد و با تأثیر گذاشتن بر سرمایه اجتماعی اعضای خانواده از جمله تعامل اجتماعی، انسجام خانوادگی و نظارت خانوادگی، موجب کاهش یافتن طول مدت تماس و تعامل چهره به چهره می‌شود. (گرایسی و علی اسلامی^۲، ۲۰۲۳)

پیشینه پژوهش

کابیرو و علی^۳ (۲۰۲۴)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر روابط خانوادگی (مطالعه جاهی، ابوجا) در بین ۳۰۰ نفر به روش پیمایش» نشان داده‌اند که با توجه به افزایش استفاده از رسانه‌های اجتماعی، پویایی خانواده، هنجارهای فرهنگی آن دچار دگرگونی اساسی شده‌اند و ضعف پیوند خانوادگی و کاهش تعامل چهره به چهره و نظم خانواده، از پیامدهای منفی مرتبط با استفاده بیش از حد از رسانه‌های اجتماعی بوده است.

احمد^۴ (۲۰۲۴)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر استفاده از رسانه‌های اجتماعی بر روابط خانوادگی در بین جوانان مولتان» با مطالعه بر روی ۲۰۱ نفر در سنین ۱۸-۳۰ نشان داده است که به لطف رسانه‌های اجتماعی، جوامع امروز در حال تبدیل شدن به یک جامعه جهانی هستند؛ اما محبوبیت روزافزون آنها به روابط خانوادگی و روابط خواهر و برادر آسیب رسانده است. اختصاص زمان بیشتر به شبکه‌های اجتماعی و کاهش سرمایه اجتماعی در میان عزیزان؛ ایجاد شکاف فیزیکی و عاطفی بین جوانان و خانواده‌هایشان را در پی داشته است.

آلوگیسی و همکاران^۵ (۲۰۲۴)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر استفاده از رسانه‌های اجتماعی بر سلامت روان و عملکرد خانواده در جوامع مبتنی بر وب در عربستان سعودی: مطالعه همبستگی قوم‌نگاری» نشان داده‌اند که در سال‌های اخیر، نگرانی در مورد اثرات نامطلوب استفاده از رسانه‌های اجتماعی

1. Rehim et al.
2. Geræe & Eslami

3. Kabiru & Alabi
4. Ahmad

5. Alwuqaysi et al.

بر سلامت روان و عملکرد خانواده افزایش یافته است. این مطالعه با تحلیل نتایج ۳۱۴ کاربر نشان داده است که سلامت روان خانواده‌ها کاهش یافته و افزایش اضطراب، اختلال رفتاری و پرخاشگری، افسردگی، بدشکلی بدن، اعتیاد به رسانه‌های اجتماعی، اختلالات تغذیه، کاهش عزت‌نفس و بیگانگی از پیامدهای استفاده از فضای مجازی در میان خانواده‌ها بوده است.

در ادامه به مهم‌ترین مقالات مرتبط با فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جمعی و غیره در خصوص ارزش‌های خانوادگی در بازه زمانی ۱۴۰۳-۱۳۹۲ اشاره شده است.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

نویسنده	روش + ابزار	مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	هویت قومی	مکان	نوع سند
صفا (۱۴۰۳)	کیفی + مصاحبه	زنان	۵۱	هدفمند و گلوله برفی	فارس	تهران	مقاله پژوهشی
رحمانی فرد (۱۴۰۳)	کمی	دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی	۹۰	تصادفی	بختیاری	چهارمحال بختیاری	رساله ارشد
حسینی و همکاران (۱۴۰۳)	کیفی + مصاحبه	مقالات	۹۳	تعمدی	نامشخص	کل کشور	مقاله پژوهشی
حیدری و همکاران (۱۴۰۳)	کمی + پرسشنامه	افراد بالای ۱۵ سال شهر تهران	۶۰۰	خوشه‌ای چند مرحله‌ای	فارس	تهران	مقاله پژوهشی
عرفانی فرد (۱۴۰۳)	کمی + پرسشنامه	کلیه افراد ساکن شهر	۳۸۰	خوشه‌ای چند مرحله‌ای	ترک	خدا آفرین	رساله ارشد
خفری (۱۴۰۲)	کیفی + مصاحبه	زنان و مردان خیره	۱۵	تعمدی	فارس	تهران	مقاله پژوهشی
بابائی و مصطفوی (۱۴۰۲)	کمی + پرسشنامه	جوانان ۱۵-۲۹ ساله شهرکرد	۳۸۲	تصادفی	کردی	شهرکرد	مقاله پژوهشی
لطفی و زروندی (۱۴۰۲)	کمی + پرسشنامه	اساتید و دانشجویان	۳۸۰	هدفمند قضائتی و تصادفی	فارس	تهران	مقاله پژوهشی

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و باروسو

ادامه جدول ۱.

نویسنده	روش + ابزار	مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	هویت قومی	مکان	نوع سند
سیدشرفی (۱۴۰۲)	کمی+ پرسشنامه	شهروندان ۱۵-۳۰ سال	۲۰۶	تصادفی طبقه‌ای	ترک	اردبیل	رساله ارشد
هاشمی و همکاران (۱۴۰۲)	کمی+ پرسشنامه	زنان و مردان متأهل ساکن شهر قم	۳۸۶	در دسترس	فارس	قم	مقاله پژوهشی
آل‌سیدغفور و همکاران (۱۴۰۲)	کمی+ پرسشنامه	کل افراد ۱۵ سال به بالای استان خوزستان	۳۸۴	تصادفی خوشه‌ای	لرستان	خوزستان	مقاله پژوهشی
رضایی‌نسب و همکاران (۱۴۰۲)	کیفی+ مصاحبه	تمامی زنان مطلقه شهر ایلام	۱۵	تعمدی	کردی	ایلام	مقاله پژوهشی
ابراهیمی و همکاران (۱۴۰۲)	کمی+ پرسشنامه	خانواده‌های مناطق روستایی	۳۸۶	تصادفی	فارسی	کاشمر	مقاله پژوهشی
هردار و همکاران (۱۴۰۲)	کیفی+ مصاحبه	مراجعان به مرکز مشاوره	۲۱	هدفمند	فارس	تهران	مقاله پژوهشی
تقی‌پور (۱۴۰۲)	کمی+ پرسشنامه	کلیه جوانان ۱۹ تا ۳۰ ساله	۳۸۴	تصادفی	فارس	خمینی‌شهر	مقاله پژوهشی
تقوی‌پور و بیچرانلو (۱۴۰۱)	کیفی+ مصاحبه	اعضای خانواده	۲۵	تعمدی	فارس	تهران	مقاله پژوهشی
مرادی (۱۴۰۱)	کیفی+ مصاحبه	مشاوران خانواده	۸	در دسترس	فارس	اصفهان	رساله ارشد
برقی و همکاران (۱۴۰۱)	کمی+ پرسشنامه	دانشجویان دانشگاه	۳۸۴	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	ترک	آذربایجان	مقاله پژوهشی
رونقی (۱۴۰۱)	کمی+ پرسشنامه	کاربران متأهل فضای مجازی	۳۸۰	خوشه‌ای	فارسی	اصفهان	مقاله پژوهشی
رئبسی و همکاران (۱۴۰۰)	کمی+ پرسشنامه	کلیه ساکنان متأهل (بالای ۱۸ سال) شهر رودبار	۳۸۵	تصادفی	گیلکی	رودبار	مقاله پژوهشی

ادامه جدول ۱.

نویسنده	روش + ابزار	مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	هویت قومی	مکان	نوع سند
حیدری (۱۴۰۰)	کمی + پرسشنامه	افراد متأهل شهر تهران	۳۴۰	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	فارس	تهران	مقاله پژوهشی
غفوری و حقایق (۱۴۰۰)	کمی + پرسشنامه	کلیه نوجوانان مقطع متوسطه دوم	۳۰۰	تصادفی	فارسی	اصفهان	مقاله پژوهشی
مقتدری و همکاران (۱۴۰۰)	کمی + پرسشنامه	زنان مراجعه‌کننده به واحد کاهش طلاق اداره بهزیستی	۱۶۲	در دسترس	گیلکی	صومعه‌سرا	مقاله پژوهشی
نوری و کلیانی (۱۴۰۰)	کیفی + مصاحبه	خانواده‌های شهر تهران	۶۰	تصادفی	فارسی	تهران	مقاله کنفرانسی
مسعودی (۱۴۰۰)	کمی + پرسشنامه	خبرگان ارتباطات و جامعه‌شناس	۱۱	نظام‌مند	عربی، آذری و لری	بیرجند	مقاله همایشی
صادقی و همکاران (۱۴۰۰)	کمی + پرسشنامه	دانشجویان	۴۰۰	تصادفی	فارسی	تهران	مقاله پژوهشی
مهدی‌زاده (۱۳۹۹)	کمی + پرسشنامه	زنان و مردان متأهل ایرانی	۱۴۴	در دسترس	فارسی	ایران	مقاله پژوهشی
شکرالهی‌فر و همکاران (۱۳۹۹)	کمی + پرسشنامه	ساکنان منطقه امنیتی تهران	۲۶۰	تصادفی	فارسی	تهران	مقاله کنفرانسی
حسینی نقوی و همکاران (۱۳۹۹)	کمی + پرسشنامه	افراد حاشیه‌نشین	۲۵۰۰۰۰	دسترس	فارسی	تهران	مقاله پژوهشی
غلام‌زاده (۱۳۹۸)	کمی + پرسشنامه	ساکنان شهرک غرب	۳۸۱	غیراحتمالی ساده	فارسی	تهران	رساله ارشد
ادهمی و پژوهان‌فر (۱۳۹۸)	کمی + پرسشنامه	شهروندان متأهل	۳۸۰	غیراحتمالی اتفاقی	فارسی	تهران	مقاله پژوهشی
بروجردی علوی و ایلالی (۱۳۹۷)	کیفی + مصاحبه	خبرگان دانشگاهی	۲۵	هدفمند	فارس	تهران	مقاله پژوهشی
پورجیلی و رضائی (۱۳۹۷)	کمی + پرسشنامه	خانواده‌های شهر نقده	۳۷۸	تصادفی خوشه‌ای	آذری و کردی	نقده	مقاله پژوهشی

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و باروسو

ادامه جدول ۱.

نویسنده	روش + ابزار	مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	هویت قومی	مکان	نوع سند
حسین‌پور و همکاران (۱۳۹۷)	کمی+ پرسشنامه	مخاطبان برنامه شبکه ماهواره‌ای فارسی‌زبان	۱۳۷	تصادفی	فارسی	تهران	مقاله پژوهشی
غلامیان و فرهمند (۱۳۹۷)	کمی+ پرسشنامه	خانواده‌های شهر تهران	۳۸۴	تصادفی	فارسی	اصفهان	مقاله پژوهشی
دانش و ظهیری‌نیا (۱۳۹۷)	کیفی+ مصاحبه	دانشجویان دانشگاه هرمزگان	۱۶	هدفمند	فارسی	هرمزگان	مقاله پژوهشی
نیک‌بخش (۱۳۹۷)	کمی+ پرسشنامه	شهروندان منطقه ۸ شهرستان اهواز	۳۰۰	خوشه‌بندی	لری	اهواز	مقاله پژوهشی
حسین‌پور و عرب‌مؤمنی (۱۳۹۶)	کمی+ پرسشنامه	همه شهروندان	۱۸۴	سه‌میله‌ای غیر احتمالی	فارسی	اصفهان	مقاله پژوهشی
رحیمی و همکاران (۱۳۹۶)	کمی+ پرسشنامه	زوج‌های ساکن در منطقه یک شهر تهران	۴۰۰	خوشه‌ای چندمرحله‌ای و سه‌میله‌ای	فارسی	تهران	مقاله پژوهشی
عدلی‌پور و پورجبار (۱۳۹۶)	کیفی+ مصاحبه	ساکن شهر تبریز	۲۰	هدفمند	آذری	تبریز	مقاله پژوهشی
خجیر (۱۳۹۶)	کیفی+ مصاحبه	استادان و صاحب‌نظران دانشگاهی و مدیران اجرایی	۴۰	گلوله برفی	فارس	تهران	مقاله پژوهشی
تبریزی (۱۳۹۶)	کمی+ پرسشنامه	خانواده مسلمان ساکن شهر تهران	۵۳۰	احتمالی دومرحله‌ای و تصادفی	فارسی	تهران	رساله دکترا
تقوی و اصلانی (۱۳۹۶)	کمی+ پرسشنامه	شهروندان شهر سمنان	۴۰۱	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	سمنانی	سمنان	مقاله پژوهشی
تکبیری و نظیری (۱۳۹۶)	کمی+ پرسشنامه	زوجین شهر شیراز	۳۰۰	تصادفی	فارس	شیراز	مقاله پژوهشی

ادامه جدول ۱.

نویسنده	روش + ابزار	مورد مطالعه	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	هویت قومی	مکان	نوع سند
خوش‌صفا و کفاشی (۱۳۹۶)	کمی+ پرسشنامه	خانواده‌ها	۳۸۲	تصادفی	فارس	خراسان شمالی	مقاله پژوهشی
فلاحی (۱۳۹۵)	کمی+ پرسشنامه	افراد متأهل	۳۸۵	تعمدی و تصادفی	فارس	تهران	مقاله پژوهشی
دارابی و کلاشلو (۱۳۹۵)	کمی+ پرسشنامه	جوانان ۱۸-۲۹ سال	۳۹۰	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	فارسی	تهران	مقاله پژوهشی
اسلامی (۱۳۹۵)	کمی+ پرسشنامه	خانواده‌های منطقه ۲ شهر تهران در سال ۹۴-۹۵	۳۹۹	تصادفی	فارسی	تهران	رساله ارشد
قنبری و درویشی (۱۳۹۵)	کمی+ پرسشنامه	شهروندان شهر اصفهان	۴۱۰	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	فارسی	اصفهان	مقاله پژوهشی
صفری (۱۳۹۵)	کمی+ پرسشنامه	خانواده‌های ناحیه ۲ شهر شهرکرد	۲۵۰	تصادفی	لری و فارسی و آذری	شهرکرد	مقاله پژوهشی
انصاری (۱۳۹۵)	کمی+ پرسشنامه	خانواده‌های دارای فرزند بالاتر از ۱۵ سال	۱۱۵۲	سهمیه‌ای	فارسی	اصفهان	مقاله پژوهشی
حسن‌پور (۱۳۹۵)	کمی+ پرسشنامه	شهروندان ساکن در شهری تهران	۳۰۰	تصادفی	فارسی	ری	رساله ارشد
سلیمی (۱۳۹۴)	کمی+ پرسشنامه	خانواده‌های ساکن در شهر تهران	۳۸۴	در دسترس	فارسی	تهران	رساله ارشد
خدامرادی و همکاران (۱۳۹۳)	کمی+ پرسشنامه	دبیران متوسطه	۳۲۰	تصادفی	کرد	ایلام	مقاله پژوهشی
درخشان‌نیا و همکاران (۱۳۹۲)	کیفی+ مصاحبه	کارشناسان سازمان بهزیستی	۲۰	هدفمند	فارسی	تهران	مقاله پژوهشی

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش از نوع فراترکیب استقرایی کیفی و مدل سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) بوده است. روش فراترکیب، فرامطالعه و نوعی روش پژوهش کیفی محسوب می‌شود که از اطلاعات و یافته‌های استخراج شده از مطالعات دیگران، در زمینه موضوع مرتبط برای پاسخ به پرسش اصلی پژوهش استفاده می‌کند. پژوهشگر در اصل، داده‌های ثانویه حاصل از سایر مطالعات را برای پاسخگویی به نتایج پژوهش خود با یکدیگر ترکیب می‌کند و نتایج جدیدی را در قالب شاخص‌ها، مفاهیم اصلی و مقوله خرد به دست می‌آورد. این روش، دارای ۷ مرحله است: ۱. مشخص کردن هدف اولیه و اصلی؛ ۲. مطالعه نظام‌مند ادبیات (جستجوی مطالب و دانلود آنها)؛ ۳. جستجو و انتخاب مقاله‌های مناسب (غربالگری مقالات و گزینش آنها با توجه به پرسش پژوهش)؛ ۴. استخراج اطلاعات پژوهش (فیش‌برداری از نتایج پژوهش به صورت جداگانه)؛ ۵. تحلیل و ترکیب نتایج پژوهش‌های مختلف در یک مؤلفه (قرار دادن متغیرهای مشابه به لحاظ شاخص در یک مقوله از یافته‌های متفاوت پژوهش)؛ ۶. کنترل و ارزیابی کیفیت مقوله (درستی مقوله و ارتباط آن با مفاهیم از نظر علمی و تخصصی) و ۷. ارائه یافته‌های حاصل از ترکیب در قالب یک الگوی کیفی (مدل نهایی). براین اساس، در بازه زمانی ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۳ تعداد ۱۱۰ مقاله با موضوع «رسانه، شبکه اجتماعی، فضای مجازی و آسیب‌ها و مسائل خانوادگی» گردآوری و پس از غربالگری؛ وارد مرحله تحلیل شده‌اند و بعد از انجام مطالعات توصیفی؛ بخش ترکیب نتایج مطالعات (۵۳ سند) صورت گرفته است. در گام هفتم پژوهش، پژوهشگر بعد از کدگذاری، طی تجزیه و تحلیل مفاهیم، به مفهوم‌سازی اقدام کرده تا داده‌ها را در قالب مفاهیم علمی، تنظیم و پدیده‌های مرتبط با پرسش پژوهش را سازماندهی کند.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: رشته تخصصی نویسندگان در ۵۴ درصد علوم اجتماعی، ۱۵ درصد علوم روانشناسی؛ ۱۷ درصد علوم ارتباطات؛ ۱۰ درصد علوم انتظامی؛ ۳ درصد علوم تربیتی و ۱ درصد حقوق بوده است.

- شیوه نمونه‌گیری مطالعات، در ۵۵ درصد تصادفی ساده؛ ۱۵ درصد هدفمند؛ ۱۳ درصد تصادفی خوشه‌ای؛ ۱۳ درصد در دسترس و ۴ درصد سهمیه‌ای بوده است.

- گروه هدف مورد مطالعه در ۶۰ درصد شهروندان عمومی؛ ۱۰ درصد خبرنگاران و کارشناسان؛ ۸ درصد دانشگاهیان؛ ۸ درصد جوانان و نوجوانان؛ ۶ درصد مطلقه‌ها؛ ۵ درصد دبیران آموزش و پرورش و ۳ درصد خانواده‌های روستایی بوده است.

- ۸۰ درصد از گروه قومی، فارس؛ ۵ درصد آذری؛ ۵ درصد لر؛ ۵ درصد گیلگ؛ ۳ درصد عرب و ۲ درصد کرد بوده‌اند.

- ۷۷ درصد از سند پژوهشی، از مقاله‌های علمی-پژوهشی؛ ۷ درصد از مقاله‌های کنفرانسی؛ ۱۳ درصد از رساله‌های ارشد و ۳ درصد از رساله دکترا بوده است.

- روش پژوهش در ۶۷ درصد، پیمایش (کمی)؛ در ۲۷ درصد کیفی (مصاحبه) و در ۶ درصد ترکیبی (کمی+کیفی) بوده است.

یافته‌های تحلیلی: در این قسمت، یافته‌های حاصل از پژوهش، برحسب شاخص‌ها، تفکیک و با نرم‌افزار مکس کیوی دی (۲۰۲۲)؛ تجزیه و تحلیل شده‌اند.

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و باروسو

آسیب‌ها و مسائل روانی

آثار روانی و پیامدهای شناخته شده شبکه‌های اجتماعی و مجازی بر ارزش‌های خانواده ایرانی، شامل آنومی هویتی، اختلال روانی و افزایش پرخاشگری رفتاری بوده که در شکل زیر ترسیم شده است.

جدول ۲. آسیب‌ها و مسائل روانی ناشی از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی

مفهوم محوری	مفاهیم خرد
الف) بحران هویت	فردگرایی، بی‌هویتی اجتماعی، بحران هویت، احساس بی‌هویتی، هویت کاذب، انزواگرایی و تنهایی، عمومی شدن سپهر خصوصی، بی‌تعلقی، بی‌مکانی، ضعف هویت نهاد خانواده، کاهش هویت زن و مرد، از اهمیت افتادن هویت خانواده
ب) افزایش اضطراب و افسردگی	افسردگی، بحران نیازهای عاطفی، وابستگی عاطفی، استرس، خجالتی شدن، اضطراب، تنش روانی، سلب آرامش روحی
ج) پرخاشگری رفتاری	خشونت جنسی، خشونت عاطفی، خشونت جسمانی، کاهش صمیمیت و سردی، هیجان‌های منفی، خشونت رفتاری، خشونت روانی، وندالیسم
د) ضعف خودباوری	کاهش اعتمادبه‌نفس، کاهش همدلی، سردی روابط خانواده، کم شدن صحبت‌های خانواده، بیماری، ارضای نیازهای فردی، نبود خودباوری
ه) کاهش سلامت روانی-جسمی	کاهش سلامت جنسی، آسیب‌های روانی زوجین، بحران معنوی-عاطفی، افزایش اختلال ذهنی، تعارضات فکری، افزایش درد جسمانی، کاهش سلامت بدنی، افزایش خشونت جنسی، افزایش خشونت‌های زناشویی و روانی

آسیب‌ها و مسائل اقتصادی

رسوخ فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی بر ساختار و اهداف اقتصادی خانواده‌ها نیز تأثیرگذار بوده است؛ تأثیراتی مانند رواج تنبلی کاری، کاهش فرهنگ کار و کوشش، کاهش خلاقیت، افزایش هزینه مادی، رواج مشاغل کاذب و ...

جدول ۳. آسیب‌ها و مسائل اقتصادی ناشی از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی

مفهوم محوری	مفاهیم خرد
۱. رواج تنبلی کاری	ضعف فرهنگ کار خانوادگی، رواج تنبلی شغلی، از بین رفتن ارزش و کار و کوشش، کاهش خلاقیت و نوآوری
۲. مصرف‌گرایی	مصرف‌زدگی خانوادگی، مدگرایی، مصرف‌گرایی، رواج مشاغل کاذب، رواج نگرانی شغلی، افزایش هزینه‌های خانواده، تشدید مصرف‌گرایی، ولخرجی

آسیب‌ها و مسائل اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی، پیامدهای اجتماعی گوناگونی برای ارزش‌های خانوادگی به همراه داشته‌اند، به طوری که منجر به کاهش سرمایه اجتماعی خانوادگی (اعتماد، مشارکت و انسجام)، ظهور خانواده‌های ورشکسته و بحرانی، ازدواج‌های پست‌مدرنی و فرا زناشویی و به هم خوردن تعادل زناشویی شده‌اند. مهم‌ترین پیامدهای اجتماعی این شبکه‌ها در شکل زیر ترسیم شده است.

جدول ۴. آسیب‌ها و مسائل اجتماعی ناشی از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی

مفهوم محوری	مفاهیم خرد
الف) زوال سرمایه اجتماعی خانوادگی	۱. کاهش انسجام خانوادگی: شکاف بین زن و شوهر، ضعف انسجام اجتماعی، کاهش سرمایه اجتماعی، کاهش انسجام خانوادگی، کاهش تعلق جمعی، سردی روابط خانواده، فروپاشی نهاد خانواده، کاهش ارتباط شفاهی بین اعضای خانواده، کاهش ارتباطات عاطفی، کاهش تعاملات و مناسبات اجتماعی در خانواده، تضعیف روابط خویشاوندی، تخریب انسجام و روابط خانواده، نبود اجماع بین اعضای خانواده
	۲. نابودی حمایت خانوادگی: کاهش حمایت اجتماعی، افزایش فاصله اجتماعی خانواده، غریبگی خویشاوندان، ضعف دلبستگی خانوادگی، کاهش دایره حمایت فردی، فرار از مسئولیت اجتماعی، ضعف جایگاه اقوام و خویشان، گسستن بندهای خویشاوندی، کاهش نسبت‌های خونی
	۳. بی‌اعتمادی درون خانوادگی: رواج بی‌اعتمادی، سوءظن، بدبینی، نبود صداقت، رواج دروغ‌گویی و بی‌اعتمادی، بحران اعتماد
	۴. ضعف مشارکت گروهی: کاهش مشارکت اجتماعی در مسائل خانواده، بی‌تفاوتی به مشکلات خانوادگی، بی‌نیازی به همدیگر در خانواده، بی‌توجهی هنگام مشکلات، کاهش احساس مسئولیت خانوادگی، پایبند نبودن به وظایف اجتماعی، کاهش مسئولیت خانوادگی
ب) کاهش رضایت اجتماعی	کاهش رضایت خانوادگی، از بین رفتن رضایت جنسی، سردی روابط زوجین، کاهش مطلوبیت زناشویی، افزایش تنش میان زوجین، گله‌مندی و انتقاد، کاهش علاقه در ازدواج، تغییر شکل صمیمیت خانوادگی
ج) ظهور روابط فرا زناشویی	بی‌بندوباری اجتماعی - جنسی، نگرش به ارتباطات نامتعارف، سکس مجازی، خیانت جنسی، رواج ازدواج سفید، تنوع‌طلبی جنسی خانواده، کاهش تعهد به زندگی زناشویی، ترویج پورنوگرافی، دوستی‌های جنسی خارج از چارچوب خانواده، نقض حریم خصوصی
د) کاهش کنترل خانوادگی	کاهش بازدارندگی اجتماعی، کنترل نداشتن بر فرزندان، کم‌توجهی به هشدار و نصیحت، کنترل نشدن آشکار فرزندان، کاهش کنترل و نظارت در خانواده
ر) شیوع آسیب‌های اجتماعی	انحرافات خانوادگی، اعتیاد همسر به مواد مخدر، جرائم اخلاقی، ارتکاب بزه و جرم، افزایش جرم، گرایش به سرقت، قانونگریزی، کلاهبرداری، رفتار مجرمانه، قاچاق و هک

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و باروسو

د) آسیب‌ها و مسائل فرهنگی

شبکه‌های اجتماعی منجر به برخی تغییرات فرهنگی و ارزشی در نهاد خانواده شده‌اند، به طوری که ظهور بی‌اخلاقی‌ها؛ سبک زندگی ناپهنجار؛ افزایش تضاد و شکاف نسلی-والدینی؛ آنومی فرهنگی و اعتیادآوری فضای مجازی از مهم‌ترین پیامدهای فرهنگی این شبکه‌ها محسوب می‌شوند که در شکل زیر ترسیم شده است.

جدول ۵. آسیب‌ها و مسائل فرهنگی ناشی از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی

مفهوم محوری	مفاهیم خرد
الف) رواج بی‌اخلاقی	تجربه جنسی، رواج بی‌حرمتی، کاهش شرم و حیا، سست شدن اخلاق خانوادگی، هنجارشکنی اخلاقی، ارتباط نامشروع، ترویج عشق خیابانی و مجازی، شکستن شدن قیج طلاق، ازدواج غیرقانونی، گرایش به افکار شیطان‌پرستی، عادی شدن دروغ و فحاشی، رواج ناپهنجاری فرهنگی، انحرافات فکری، ناپهنجاری مدنی، بی‌سازمانی فرهنگی، بی‌بندوباری اخلاقی، رواج محتوای مستهجن و مبتذل، افزایش امکان ارتباط با جنس مخالف
ب) سبک زندگی ناپهنجار	تقویت خرده‌فرهنگ‌ها، تغییر در سبک زندگی خانواده، خرده‌فرهنگی‌های غیراخلاقی، سبک زندگی غربی، زندگی خطرناک، سبک زندگی زهرآگین، مصرف دورهمی قلیان و مواد مخدر
ج) شکاف و تعارض نسلی	شکاف نگرشی در خانواده، تضاد بین والدین - فرزندان، فاصله فکری بین والدین - فرزندان، گسست بین نسلی، نابرابری اطلاعات والدین و فرزندان، تشدید شکاف ارزشی، تغییرات ارزشی فرزندان، سنت‌زدایی نسبت به نسل گذشته، شیوه تربیتی ناپهنجار، تضاد میان فرزندان، تضاد فرهنگی والدین با فرزندان
د) مصرف اعتیادآور رسانه‌ای	اتلاف وقت اعضای خانواده، اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی، اعتیادآوری رسانه، هویت رسانه‌ای، فقدان کنترل لازم بر فضای مجازی و آسیب‌های نوپدید، وابستگی روانی به فضای مجازی
ذ) کاهش تفریح‌های نشاط‌آور	بحران نشاط اجتماعی، کاهش نشاط خانوادگی، رواج تفریح‌های فردی، کاهش سفرهای زیارتی، کاهش سفرهای سیاحتی - تفریحی با اعضای خانواده، نمایش مصرف به‌مثابه شادی
د) کاهش ارزش سنت‌های اسلامی-دینی	ضعف مبانی زندگی ایرانی اسلامی، پشت پا زدن به سنت‌های دینی خانواده، ضعف خداباوری، کاهش اخلاق‌گرایی، ضعف باورهای دینی، تزلزل ارزش‌های اخلاقی
ز) ضعف ارزش و هنجارهای خانوادگی	افزایش اهمیت فردگرایی، تغییر نگرش نسبت به فرهنگ خانواده، تغییر ارزش‌ها و هنجارهای ازدواج، رسوخ باورهای نو در باب مسائل خانواده، گرایش به ارزش‌های پست‌مدرن، کاهش ارزش‌های خانوادگی، کاهش ارزش‌فرزندآوری، تعلق به ارزش خانوادگی پست‌مدرن، ابزار کرختی فرهنگی، بحران در تمامیت نهاد خانواده، استحاله نظام ارزشی، تغییر ارزش‌ها و هنجارهای جنسیتی، مادی شدن ارزش‌ها، تغییر در ساختار خانواده، گرایش به علایق مشترک جدید در روابط اجتماعی، تغییرات ارزشی خانواده، ضعف ارزش‌های خانواده، جابه‌جایی در قدرت، مهیا شدن فرصت‌های جدید، دگردیسی ارزشی، تحول ساختاری، فردی شدن نهاد خانواده، تغییر الگوهای ارتباطی و ارزشی زوجین، افراط در فردگرایی، گسست از ساختارهای سنتی، انقلاب جنسی خاموش، بحران در نقش‌های جنسیتی

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر مطالعه تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر ارزش‌های خانواده ایرانی به روش فراترکیب بوده و در نهایت آثار و پیامدهای حاصل از حضور و استفاده از این شبکه‌ها در سه شاخص کلی شناسایی و احصا شده است:

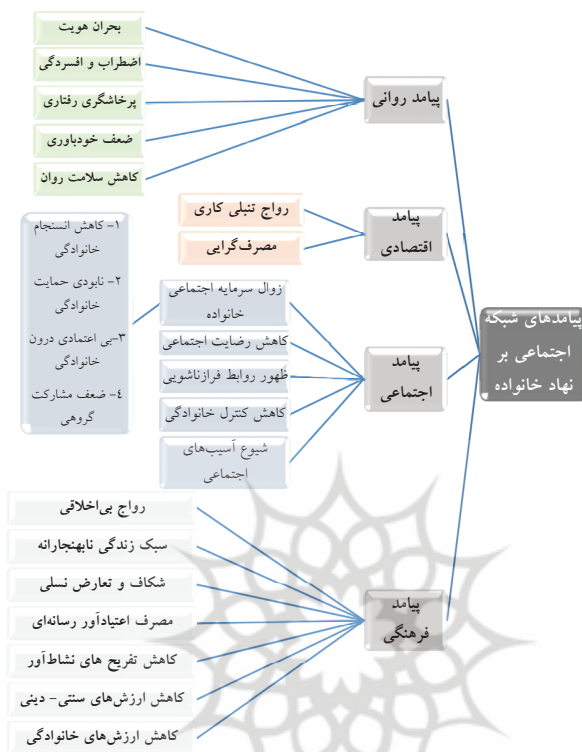
- استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر ارزش‌های خانوادگی تأثیرگذار بوده است. با افزایش حضور در شبکه‌های اجتماعی، آنومی هویتی شکل می‌گیرد، به طوری که مصرف‌کنندگان رسانه‌ای در پی هویت غیر واقعی، کاذب و غیر اصیل خود خواهند بود، در این فضا به دلیل شیوع آزادی و فردگرایی غیرقابل کنترل طرد اجتماعی و انزوا بیشتر می‌شود و میزان و گستره تعامل جمعی کاهش می‌یابد، این امر، در نهایت به گوشه‌نشینی، احساس خلا و بی‌معنایی و در نهایت آنومی هویتی منجر می‌شود. یکی از دلایل رفتارهای پرخطر، ظهور آنومی هویتی است. همچنین فقدان حمایت عاطفی و کاهش محبت اجتماعی که به افزایش افسردگی و بیماری‌های روانی می‌انجامد، از مهم‌ترین پیامدهای بحران عاطفی، اعتمادبه‌نفس کاذب، اضطراب و نگرانی روانی فرد در مواجهه با مسائل زندگی است که ناامیدی، یاس و افزایش فشار روحی را به همراه دارد. افراد به‌مرور دست به پرخاشگری اجتماعی می‌زنند و مرتکب خشونت روانی، توهین به اعضای خانواده، خشونت عاطفی، تنش‌های روانی در سطح خانواده می‌شوند. - شبکه‌های اجتماعی پیامدهای اجتماعی گوناگونی برای ارزش‌های خانوادگی به همراه داشته‌اند. با افزایش مصرف شبکه‌های اجتماعی و مجازی، خانواده تغییرات ارزشی و هنجاری خود را می‌پذیرد، این تغییرات ناآگاهانه‌اند و بر اثر نفوذ رسانه به شبکه‌های تعاملی و روابطی اعضای خانواده در گذر زمان نمایان می‌شوند کاهش مشارکت اجتماعی میان اعضای خانواده، تنش‌ها و بحران انسجام اجتماعی و نبود اعتماد بین اعضای خانواده به دلیل زیستن در جهان مجازی-غیرواقعی؛ از مهم‌ترین نشانگان زوال سرمایه اجتماعی خانوادگی است، به طوری که به مرور با بحران کانون زناشویی مواجه می‌شوند، به عبارت دیگر زوجین به دلیل کاهش رضایت زناشویی و سردی تعاملات اجتماعی؛ به قواعد و قوانین زندگی زوجین، پایبند نمی‌مانند و میزان تعهدهای اخلاقی- زناشویی نیز کاهش می‌یابد، از مهم‌ترین آسیب‌ها به کانون گرم زندگی زناشویی، ظهور طلاق عاطفی و کاهش سلامت اخلاقی زوجین به دلیل فاصله اجتماعی است.

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و بارسو

هرچه شدت این بحران کانونی بیشتر شود، افراد به روابط فرازناشویی از جمله ازدواج سفید، ازدواج‌های پست‌مدرنی و رفتارهای زناشویی غیرمسئولانه سوق بیشتری خواهند یافت. در همین فضای اجتماعی؛ زوجین و اعضای خانواده بدون احساس نیاز به حضور واقعی یکدیگر، نیازها و کمبودهای روانی-عاطفی خود را برطرف می‌کنند، امری که نشانه بحران خانوادگی و از بین رفتن سنت‌ها و فرهنگ اسلامی-ایرانی است. دوستی‌های خیابانی و خارج از روابط خانوادگی نیز از بحران‌های این مسئله است. در نتیجه، نهاد خانواده دچار کژکارکردی و بی‌تعادلی می‌شود و عمده بزهکاری‌ها، جرایم خشن و انحرافات اجتماعی و اخلاقی به دلیل کاهش اقتدار و جایگاه کنترلی این نهاد در جامعه رخ می‌دهد. شبکه‌های اجتماعی، ساختار فرهنگی و هنجارهای خانواده‌ها را دچار دگرگونی می‌کنند. رواج بی‌اخلاقی، سبک زندگی نابهنجار، شکاف و تعارض نسلی، آنومی فرهنگی و مصرف اعتیادآور رسانه از مهم‌ترین پیامدهای استفاده از شبکه‌های مجازی است. کاهش مسئولیت‌ها، روابط نامشروع، کاهش قبح و احساس شرمساری و تمایل به بزه و جرایم اخلاقی به‌مرور از طریق فضای مجازی به نهاد خانواده منتقل می‌شود، به عبارت دیگر، سبک زندگی نابهنجار، خرده فرهنگ‌های ضد خانوادگی و سبک‌های غربی زیست فردی، جایگزین معیارهای اسلامی-ایرانی خانواده می‌شود و به دلیل استفاده نامناسب از سرگرمی‌های فضای مجازی، تمایل به تشکیل خانواده نیز کاهش می‌یابد. به این ترتیب، تعارض و فاصله فرهنگی میان نسل‌های سنتی و مدرن؛ تضاد میان اعضای خانواده؛ اعتیاد رسانه‌ای - فضای مجازی، بی‌بندوباری اخلاقی و تزلزل ارزش‌های فرهنگی و اخلاقی خانوادگی، از آثار منفی شبکه‌های مجازی و اجتماعی بر خانواده‌های ایرانی است.

در نهایت، الگوهای راهبردی آسیب شبکه‌های اجتماعی به ارزش‌های خانواده ایرانی را می‌توان به صورت زیر ترسیم کرد:

شکل ۱. یافته‌های نهایی حاصل از پژوهش

بر این اساس، رسانه‌های اجتماعی امروز تبدیل به بخشی از زندگی شهروندان در تمامی جوامع شده‌اند، چنان‌که کشورهای کم توسعه، در حال توسعه و صنعتی، این رسانه‌ها را جزء جدایی‌ناپذیر زندگی روزمره خود می‌دانند. مهم‌ترین مسئله در این زمینه، اثرگذاری رسانه‌های اجتماعی (فضای مجازی و غیره) بر ساختار خانواده‌هاست. با مجازی شدن عمده فعالیت‌های خانوادگی؛ بخشی از تغییرات، مسائل و آسیب‌های اجتماعی، مرتبط با مصرف شبکه‌های اجتماعی بوده است. خانواده‌های ایرانی نیز تحت تأثیر رسانه و فضای مجازی قرار گرفته‌اند و این پدیده روابط زوجین، سرمایه اجتماعی خانواده، شیوه و کیفیت رابطه والدین- فرزند را تحت تأثیر خود قرار داده است.

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و باروسو

راهکارها و پیشنهادها

راهکارهای اجتماعی

- تولید محتوای آگاهی‌بخش که هدف آن افزایش آگاهی خانواده‌ها درباره فرصت‌ها و تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی.

چگونگی اجرا: تولید برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی، مستندها و پادکست‌ها با حضور کارشناسان حوزه خانواده، روانشناسان و متخصصان رسانه. این برنامه‌ها باید به زبان ساده و قابل فهم برای عموم مردم تولید شده و به بررسی موضوعاتی مانند سواد رسانه‌ای، مدیریت زمان در فضای مجازی، حفظ حریم خصوصی و مقابله با اخبار جعلی در حوزه نهاد خانواده بپردازند.

- ایجاد کمپین‌های رسانه‌ای که هدف آن ترویج ارزش‌های خانوادگی و هنجارهای مثبت خانواده در جامعه است.

چگونگی اجرا: طراحی و اجرای کمپین‌های رسانه‌ای با استفاده از ظرفیت‌های مختلف صداوسیما (تلویزیون، رادیو، فضای مجازی). این کمپین‌ها می‌توانند بر موضوعاتی مانند احترام به والدین، تقویت روابط خانوادگی، مسئولیت‌پذیری و همدلی تمرکز کنند. استفاده از چهره‌های محبوب و هنرمندان در این کمپین‌ها می‌تواند به افزایش اثربخشی آنها کمک کند.

- حمایت از تولیدات مردمی که به‌منظور تشویق مردم به تولید و انتشار محتوای مثبت و سازنده در فضای مجازی- رسانه‌ای ایجاد گردد.

چگونگی اجرا: برگزاری جشنواره‌ها و مسابقات رسانه‌ای با موضوع خانواده و ارزش‌های اجتماعی-فرهنگی؛ حمایت از تولیدکنندگان محتوای مردمی از طریق ارائه تسهیلات و آموزش‌های لازم و ایجاد بستری برای انتشار این محتوا در رسانه‌های صدا و سیما و شبکه‌های اجتماعی.

راهکارهای فرهنگی

- بازنمایی صحیح خانواده در رسانه‌ها با هدف ارائه تصویر واقعی و متنوع از خانواده‌های ایرانی در رسانه‌ها.

چگونگی اجرا: ارائه الگوهای واقعی از زندگی خانوادگی، نمایش خانواده‌هایی با سبک زندگی، فرهنگ و ارزش‌های ایرانی-اسلامی و توجه به نقش و جایگاه همه اعضای خانواده (زن، مرد، کودک، سالمند) در برنامه‌ها و سریال‌ها.

-تولید برنامه‌های سرگرم‌کننده با محتوای ارزشی- هنجاری که هدف انتقال غیرمستقیم ارزش‌های خانوادگی و فرهنگی از طریق برنامه‌های جذاب و سرگرم‌کننده باشد.

چگونگی اجرا: ساخت سریال‌ها، فیلم‌ها و برنامه‌های تلویزیونی با داستان‌های جذاب و شخصیت‌های دوست‌داشتنی که به‌طور غیرمستقیم به ترویج ارزش‌های خانوادگی، اخلاقی و فرهنگی می‌پردازند و استفاده از قالب‌های مختلف برنامه‌سازی (کمدی، درام، تاریخی و غیره) برای جذب مخاطبان مختلف.

-ترویج فرهنگ استفاده صحیح از رسانه‌های دیجیتال به منظور آموزش مهارت‌های لازم برای استفاده آگاهانه و مسئولانه از رسانه‌های دیجیتال. چگونگی اجرا: تولید برنامه‌های آموزشی با موضوع سواد رسانه‌ای و ارائه راهکارهای عملی برای مدیریت زمان در فضای مجازی، حفظ حریم خصوصی، مقابله با اطلاعات نادرست و تشخیص محتوای نامناسب. برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای خانواده‌ها و جوانان در سراسر کشور.

راهکارهای آموزشی

-گنجانیدن مباحث سواد رسانه‌ای حوزه نهاد خانواده در برنامه‌های درسی به منظور آموزش سواد رسانه‌ای به دانش‌آموزان در مدارس و دانشجویان در دانشگاه. چگونگی اجرا: اضافه کردن مباحث سواد رسانه‌ای به کتاب‌های درسی مقاطع مختلف تحصیلی؛ تربیت معلمان متخصص در این زمینه؛ برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای دانش‌آموزان و معلمان، دانشجویان و اساتید. -تولید محتوای آموزشی برای خانواده‌ها که هدف آن ارائه آموزش‌های لازم

به خانواده‌ها برای مدیریت استفاده از رسانه‌های دیجیتال در خانه است. چگونگی اجرا: تولید برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی، پادکست‌ها و مقالات آموزشی با موضوعاتی مانند مدیریت زمان استفاده از اینترنت، نظارت بر فعالیت‌های آنلاین کودکان، و ایجاد تعادل بین زندگی واقعی و مجازی.

-همکاری با دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی که هدف استفاده از ظرفیت‌های علمی و پژوهشی کشور برای تولید محتوای آموزشی و آگاهی‌بخش است. چگونگی اجرا: حمایت از طرح‌های پژوهشی در زمینه تأثیر رسانه‌های دیجیتال بر خانواده؛ برگزاری کنفرانس‌ها و سمینارهای علمی با حضور اساتید و پژوهشگران برجسته و استفاده از نتایج این تحقیقات در تولید برنامه‌های آموزشی و رسانه‌ای.

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و بارسو

نوآوری و محدودیت پژوهش

رسانه و حضور آن در زندگی مردم ایران، از دیدگاه‌های مختلفی مورد بحث و بررسی قرار گرفته و اهمیت آن که امروزه تبدیل به نوعی شر اجتناب‌ناپذیر و الزامی برای خانواده‌ها، سازمان‌ها و مشاغل شده است، در دوران همه‌گیری کرونا (۱۴۰۰-۱۳۹۹)، به خوبی خود را نشان داده است. با این حال، همچنان اختلافات عمده‌ای بر سر رسانه و شبکه‌های اجتماعی وجود دارد و در تحلیل‌های کارشناسان و خبرگان، بیشتر از پیامدهای منفی آن سخن گفته می‌شود، با توجه به دوگانه‌های مختلفی که در خصوص آثار شبکه‌های اجتماعی بر ارزش‌های خانوادگی وجود دارد، در پژوهش حاضر برای پاسخ به گونه آسیب‌های خانوادگی آن؛ اسناد مرتبط به این حوزه، با مراجعه به منابع علمی (نورمگز، مگ ایران، ایران داک، پایگاه علمی جهاد دانشگاهی)، جمع‌آوری و پس از غربالگری (ملاک‌های ورود و خروج)؛ فرا ترکیب شده است. در روند انجام پژوهش در مجموع با چالش خاصی مواجه نشدیم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- ابراهیمی، نرجس، حسینی دانا، حمیدرضا، و شاه منصوری، بیتا. (۱۴۰۲). بررسی جامعه‌شناختی رابطه شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات خانواده در مناطق روستایی شهرستان کاشمر. *نشریه مطالعات رسانه‌ای*، ۱۱۸(۱)، ۸۹-۹۹.
- ادهمی، عبدالرضا، و پژوهان‌فر، مرتضی. (۱۳۹۸). بررسی پیامدها و آثار مخرب شبکه‌های اجتماعی در فروپاشی خانواده‌ها. *فصلنامه مطالعات دفاعی/استراتژیک*، ۱۷(۷۵)، ۱۸۲-۱۶۳.
- اسلامی، راضیه. (۱۳۹۵). تأثیر استفاده از شبکه‌های مجازی بر ارزش‌های خانوادگی مورد مطالعه خانواده‌های منطقه ۲ شهر تهران در سال ۹۴-۹۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم اجتماعی.
- آل سید غفور، سید محسن، محمدی‌فر، نجات، و رومی، فرشاد. (۱۴۰۲). نقش شبکه‌های اجتماعی در تغییرات فرهنگی بین نسلی در استان خوزستان. *فصلنامه توسعه اجتماعی*، شماره ۱۱۸(۱)، ۹۷-۱۲۶.
<https://doi.org/10.22055/qjds.2023.40260.2632>
- انصاری، ابراهیم، کیانپور، مسعود، و عطایی، پری. (۱۳۹۵). تبیین جامعه‌شناختی سرمایه اجتماعی خانواده و فضای مجازی (مورد مطالعه: شهر اصفهان). *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۱۰(۳۵)، ۱۴۴-۱۲۱.
- بابائی، امید، و مصطفوی، فرحناز. (۱۴۰۲). رابطه رسانه‌های جمعی و ارزش‌های خانوادگی (مورد مطالعه: جوانان ۱۵-۲۹ ساله شهر کرد). *فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۳(۱۵)، ۹۸-۸۳.
<https://doi.org/10.30495/jjsds.2023.73683.11905>
- برقی، عیسی، عدلی‌پور، صمد، و بابژ، سیران. (۱۴۰۱). نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در گرایش دانشجویان به ارزش‌های خانوادگی (مورد مطالعه: دانشگاه شهید مدنی آذربایجان). *نشریه علوم اجتماعی*، شماره ۴، ۲۴۸-۲۱۷.
<https://doi.org/10.22067/social.2023.80964.1308>
- بروجردی علوی، مهدخت، و ایلالی، سیدحسن. (۱۳۹۷). پیامدهای زیست مجازی ایرانیان. *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، ۴(۱۶)، ۱۱۰-۷۵.
<https://doi.org/10.22054/nms.2019.33142.508>

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و باروسو

پورجبللی، ربابه، و رضائی، سیده سمانه. (۱۳۹۷). بررسی رابطه میزان ساعات استفاده از شبکه‌های اجتماعی (مجازی) و میزان انسجام اجتماعی خانواده در بین خانواده‌های شهر نقده. *نشریه مطالعات جامعه‌شناسی*، ۱۱(۳۸)، ۲۱-۴۲.
تبریزی، منصوره. (۱۳۹۶). سلامت خانواده و مصرف رسانه. رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم اجتماعی.

تقوی‌پور، محمدرضا، و بیچرانلو، عبدالله. (۱۴۰۱). راهبردهای مواجهه با آسیب‌های مصرف رسانه‌های اجتماعی برای خانواده. *نشریه دین و ارتباطات*، ۲(۶۲)، ۳۳-۶۰.

<https://doi.org/10.30497/rc.2022.76518>

تقوی، سیدمهدی، و اصلانی، شهناز. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین مصرف رسانه، دین‌داری و ارزش‌های خانواده: مطالعه موردی شهر سمنان. *پژوهش‌های انتظامی-اجتماعی زنان و خانواده*، ۲(۹)، ۱۸۱-۲۰۵.

تقی‌پور، فائزه. (۱۴۰۱). فعالیت در فضای مجازی و تحکیم ارزش‌های اخلاقی خانواده. *ماهنامه موج عصر*، ۵۷، ۵-۴۷.

تکبیری، شیوا، و نظیری، قاسم. (۱۳۹۶). پیش‌بینی استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی بر اساس سبک‌های حل تعارض و انسجام خانواده زوجین. *روانشناسی معاصر*، ۱۲(۱)، ۴۲۵-۴۲۲.

حسن‌پور، رسول. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سبک زندگی خانواده‌های شهری تهران سال ۱۳۹۶ (مطالعه موردی: تلگرام). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیکی.

حسین‌پور، جعفر، و عرب‌مؤمنی، علی. (۱۳۹۶). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت نهاد خانواده. *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۸(۳۲)، ۳۳-۶۰.

<https://doi.org/10.22054/qjssd.2017.8425>

حسین‌پور، جعفر، عبدالرحمانی، رضا، و علیزاده، رسول. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان بر ازم‌گسیختگی خانواده (مورد مطالعه شهر تهران). *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۹(۳۵)، ۱۹۰-۱۵۵.

<https://doi.org/10.22054/qjssd.2018.9313>

حسینی، سیدجواد، بشیر، حسن، و عروجی، مژگان. (۱۴۰۳). مرور نظام‌مند پژوهش‌های خانواده و رسانه (با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی مجازی، سینما و تلویزیون). *فصلنامه زن در فرهنگ و هنر*، ۱۶(۴)، ۵۰۵-۵۲۴.

<https://doi.org/10.22059/jwica.2024.381647.2073>

حسینی نقوی، سیده‌زهرا، فرمانفرمایی، تکتیم، و ملکی‌دوست، زهرا. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر میزان استفاده از شبکه‌های مجازی بر فرهنگ خانواده شهرنشین. *مجله مدیریت فرهنگی*، ۱۴(۴۷)، ۲۶-۴۰.

حیدری، حسین. (۱۴۰۰). مطالعه جامعه‌شناختی خشونت زناشویی و تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر آن (مطالعه موردی: زوجین شهر تهران). *فصلنامه توسعه اجتماعی*، ۱۶(۲)، ۳۰-۷۰.

<https://doi.org/10.22055/qjسد.2022.32693.2176>

حیدری، حسین، جهان، اسماعیل، قلیچ، مرتضی، کبیری، سعید، مداحی، جواد، و رضانی، محمدعلی. (۱۴۰۳). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر روابط خانوادگی با تأکید بر انجام فعالیت‌های فراغت جمعی خانوادگی. *نشریه مطالعات رسانه‌های نوین*، ۱۰(۳۷)، ۱۵۵-۱۹۱.

<https://doi.org/10.22054/nms.2024.72580.1538>

خجیر، یوسف. (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی استفاده از شبکه‌های اجتماعی و نرم‌افزارهای تلفن همراه در خانواده ایرانی (با تأکید بر نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید). *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۰(۷۷)، ۱۰۹-۱۳۷.

<https://doi.org/10.22095/JWSS.2017.59727>

خدامرادی، طاهره، سعادت، فرحناز، و خدامرادی، طیبه. (۱۳۹۳). بررسی میزان تأثیر استفاده از فضای مجازی بر ارزش‌های خانواده (مطالعه موردی: معلمان مقطع متوسطه سازمان آموزش و پرورش استان ایلام). *فرهنگ/ایلام*، ۱۵(۴۴-۴۵)، ۱۵۵-۱۶۷.

خفیری، ندا. (۱۴۰۲). مطالعه تغییرات الگوی خانواده با تأکید بر نقش شبکه‌های اجتماعی: پژوهش کیفی. *نشریه خانواده درمانی کاربردی*، ۴(۴)، ۱۰۲-۸۵.

خوش‌صفا، حسن، و کفاشی، مجید. (۱۳۹۶). بررسی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و ارزش‌های خانواده، فصلنامه علمی راهبرد اجتماعی و فرهنگی، ۶(۲)، ۱۷۳-۲۰۰.

- دارابی، مسعود، و کلاشلو، حسن. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر شبکه اجتماعی تلگرام و مکانیسم تأثیرگذاری آن بر ارزش‌های خانواده (مورد مطالعه: جوانان شهر تهران). *فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۱۵(۳۳)، ۱۰۶-۷۷.
- دانش، یوسف، و ظهیری‌نیا، مصطفی. (۱۳۹۷). مطالعه کیفی پیامدهای استفاده از شبکه‌های اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه هرمزگان. *فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۱۷(۴۱)، ۹۶-۸۵.
- درخشان‌نیا، فریبا، الوند، حمیدرضا، و ناطقی، احمد. (۱۳۹۲). فضای مجازی و خانواده (بر اساس نظرات کارشناسان سازمان بهزیستی). *فصلنامه مددکاری اجتماعی*، ۲(۲۶)، ۳.
- رحمانی‌فرد، امیررضا. (۱۴۰۳). بررسی تجارب زیسته دانش‌آموزان از کاربست شبکه‌های اجتماعی مجازی بر تعاملات خانوادگی آنان (پایه ششم ابتدایی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور: استان اصفهان، مرکز پیام نور مبارکه.
- رحیمی، محمد، شکر بیگی، عالیه، ساروخانی، باقر، و حضرتی، زهرا. (۱۳۹۶). بررسی جامعه‌شناختی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و تغییرات جاری در خانواده‌ها، پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، ۵(۸)، ۱۶۸-۱۴۵.
<https://dor.org/20.1001.1.25386190.1396.5.1.8.2>
- رضایی نسب، زهرا، فیض‌اللهی، علی، و کشاورز، مریم. (۱۴۰۲). مطالعه فهم ادراک‌شده زنان از اینستاگرام و کژکارکردهای آن در نهاد خانواده (مورد مطالعه: زنان مطلقه شهر ایلام). *فصلنامه مطالعات راهبردی زنان*، ۲۶(۱۰۱)، ۹۲-۶۳.
<https://doi.org/10.22095/jwss.2024.416219.3312>
- رونقی، مرضیه. (۱۴۰۱). بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر ارتباطات کاربران متأهل در خانواده، *نشریه راهبرد ارتباطات و فرهنگ*، ۲(۲)، ۵۱-۳۷.
<https://doi.org/10.22034/rcc.2022.253922>
- رئیسی، سیدموسی، انصاری، حمید، وموسایی، میثم. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر تعاملات اعضای خانواده، *نشریه امنیت ملی*، ۱۱(۴۱)، ۳۷۰-۳۳۹.

سلیمی، الهه. (۱۳۹۴). بررسی نقش رسانه‌های اجتماعی بر ساختار خانواده‌های ایرانی، مطالعه موردی: خانوارهای ساکن در شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم ارتباطات و مطالعات رسانه.

سیدشرفی، سجاد. (۱۴۰۲). رابطه بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و ارزش‌های خانواده، رساله کارشناسی‌ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل، دانشکده علوم انسانی.

شکرالهی‌فر، نسرین، فاتحی، حمیدرضا، و قائدمحمدی، محمدجواد. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر فضای مجازی اینترنت تلفن همراه و ماهواره بر خانواده و نقش آن بر جدایی عاطفی، ششمین کنفرانس سراسری دانش و فناوری علوم تربیتی مطالعات اجتماعی و روانشناسی ایران.

صادقی، جواد، نقیب‌السادات، سیدرضا، و خمسه، مهناز. (۱۴۰۰). نقش شبکه‌های اجتماعی همراه در مناسبات نسلی دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی، *مطالعات میان‌رشته‌ای ارتباطات و رسانه*، ۴(۱۲)، ۱۴۲-۱۰۱.
<https://doi.org/10.22034/jiscm.2021.291775.1228>

صفا، داوود. (۱۴۰۳). نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در تحول الگوهای ارتباطی زوجین جوان (مطالعه تجربه زیسته زنان بر مبنای نظریه زمینه‌ای). *معرفت فرهنگی اجتماعی*، ۱۱(۶۱)، ۲۸-۱۲.
<https://doi.org/10.22034/marefatefarhangi.2025.5001348>

صفری، منوچهر. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر آسیب‌های فضای مجازی بر بنیان خانواده با تأکید بر جرائم اخلاقی در شهر شهرکرد. *نشریه دانش انتظامی چهارمحال و بختیاری*، ۱۶، ۷۳-۶۱.

عدلی‌پور، صمد، و پورجبار، فریبا. (۱۳۹۶). مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های شبکه‌های اجتماعی موبایلی در خانواده‌های شهر تبریز. *نشریه دانش انتظامی آذربایجان شرقی*، ۲۵، ۳۹-۱.

عرفانی‌فرد، شبنم. (۱۴۰۳). بررسی جامعه‌شناختی تأثیر فضای مجازی بر ارزش‌های خانواده مورد مطالعه شهروندان شهر خدا آفرین. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی.

غفوری، نجمه، و حقایق، عباس. (۱۴۰۰). رابطه عملکرد خانواده با وابستگی به شبکه‌های اجتماعی با نقش واسطه‌ای خودتنظیمی هیجانی در نوجوانان، *فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ۱۱(۳)، ۶۴-۴۷.

مطالعه تغییرات ارزش
و هنجارهای خانوادگی
بر مبنای استفاده از
شبکه‌های اجتماعی-مجازی:
مدل سندلوسکی و بارسو

غلامزاده، مطهره. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر فضاهای مجازی بر کنش‌های اجتماعی فرهنگی اعضای خانواده و پیامدهای آن (مورد مطالعه: خانواده‌های شهرک غرب تهران). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه البرز، دانشکده علوم انسانی.
غلامیان، سمیه، و فرهمند، فرحناز. (۱۳۹۷). چالش‌های فضای مجازی در میان خانواده‌های ساکن شهر اصفهان. *نشریه دانش انتظامی چهارمحال و بختیاری*، ۲۳، ۱۵-۳۲.

فلاحی، علی. (۱۳۹۵). تحلیل کیفی و کمی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی در ساختار خانواده. *فصلنامه فرهنگی-تربیتی زنان و خانواده*، ۱۱(۳۵)، ۱۷۰-۱۵۱.

<https://dor.org/20.1001.1.26454955.1395.11.35.7.8>

قنبری‌برزبان، علی، و درویشی، مریم. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر مصرف فضای مجازی بر دینداری و ارزش‌های خانواده (مطالعه موردی اصفهان). *نشریه جامعه‌شناسی سبک زندگی*، ۲(۸)، ۲۵۴-۲۱۹
لطفی‌جلال‌آبادی، مصطفی، و زروندی، جواد. (۱۴۰۲). تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر تغییرات فرهنگی با تأکید بر سبک زندگی، *نشریه مطالعات راهبردی ارتباطات*، ۳(۲)، ۷۱-۸۲.

<https://doi.org/10.22034.rcc.2023.2006164.1066>

مرادی، بهاره. (۱۴۰۱). واکاوی دیدگاه مشاوران خانواده در خصوص اثرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر خانواده. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه رازی، دانشکده علوم اجتماعی و تربیتی.

مسعودی، امیدعلی. (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی فضای مجازی و تحولات ارتباطی خانواده در ایران. اولین همایش ملی مسائل و چالش‌های اجتماعی و فرهنگی خانواده مسلمان ایرانی، بیرجند.

مقتدری، لیلا، صفائی، نگین، و رستمی، شاهرخ. (۱۴۰۰). رابطه استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی با سبک‌های حل تعارض و انسجام خانواده، *نشریه پژوهش‌های جغرافیایی اجتماعی*، ۱۰(۳۹)، ۱۳۵-۱۰۹.

مهدی‌زاده، امیر. (۱۳۹۹). رابطه کیفیت استفاده از فضای مجازی و طلاق عاطفی با واسطه مرزهای خانواده و رضایت زناشویی، *مجله پژوهش‌های روان‌شناسی اسلامی*، ۳(۲)، ۶۵-۸۴.

نوری، علی، و کلیائی، فاطمه. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر فضای مجازی بر تحکیم و هویت خانواده سالم، پنجمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات جهانی در علوم تربیتی، روانشناسی و مشاوره، تهران.

نیک‌بخش، بهرام. (۱۳۹۷). بررسی شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی به‌عنوان یک پدیده اجتماعی نوپدید و تأثیر آن بر کانون خانواده (مطالعه موردی: منطقه ۸ شهرستان اهواز). *فصلنامه جامعه، فرهنگ و رسانه*، ۷(۲۷)، ۶۳-۸۶.

<https://dor.org/20.1001.1.38552322.1397.7.27.4.0>

هاشمی‌سنجانی، امیر، سروانی، شهرزاد، زینلی‌پور، مژگان، و اربابی، فائزه. (۱۴۰۲). پیش‌بینی کارکرد خانواده و شیوه‌های تربیتی فرزندان بر اساس میزان استفاده والدین از رسانه‌های جمعی و شبکه‌های ارتباط مجازی، *فصلنامه فرهنگی-تربیتی زنان و خانواده*، ۱۸(۶۳)، ۲۸۷-۳۰۴.

<https://dor.org/20.1001.1.26454955.1402.18.63.11.7>

هردار، معصومه، فتحی، سروش، و پیراهری، نیر. (۱۴۰۲). تحلیل نحوه شکل‌گیری عشق سیال مبتنی بر زیست‌زناشویی زوجین در شبکه‌های مجازی. *نشریه علوم اجتماعی*، ۲۰(۴۳)، ۲۰۹-۲۳۷.

<https://doi.org/10.22067/social.2023.80579.1296>

Ahmad, R. (2024). Impact of social media use on family relationships among multan's youth. *International Research Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, 2(01), 127-158.

<https://irjahss.com/index.php/ir/article/view/20>

AlKhadari, M.N. (2023). The role of social networks in forming social relations among university students. *International Journal of Education in Mathematics, Science, and Technology (IJEMST)*, 11(1), 222-236.

<https://doi.org/10.46328/ijemst.2980>

Alwuqaysi, B., Abdul-Rahman, A., & Borgo, R. (2024). The impact of social media use on mental health and family functioning within web-based communities in Saudi Arabia: Ethnographic correlational study. *JMIR Form Res*, 8, 1-15.

<https://doi.org/10.2196/44923>

Bajrami, D., Dika, Z., Shabani, A., & Selimi, N. (2020). Cyberspace - awareness of vulnerabilities of the technology enabled communication environment, University of Primorska Press.

Chu, Meijie., Hongha, Ma., Chun-Yang, Lee., Zeyu, Zhao., Tianmu, Chen., Shuoxun, Zhang., Yi-Chen, Chiang. (2023). Effect of online and offline social network group clusters on life satisfaction across age groups, *Heliyon* 9(12). 1-16.

<https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e16176>

Demir, K., & Aysel, Kok. (2012). Students' families and family values. *Social and Behavioral Sciences*, 47, 501-506.

<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.06.688>

Galvin, K.M., Dickson, F.C., & Marrow, S.R. (2006). Systems theory: Patterns and (w)holes in family communication. In book: Engaging theories in family connection: Multiple perspectives; Braithwaite, *SAGE: Thousand Oaks, CA, USA*, 309-324.

<http://dx.doi.org/10.4135/9781452204420.n20>

Geraee, N., & Eslami, A.A., (2023) Family social capital among adolescents that are users and non-users of social media. *Iran J Psychiatry Behav Sci*, 17(3), 83102.

<https://doi.org/10.5812/ijpbs-83102>

Greenfield, D.N. (1999). Virtual addiction: Sometimes new technology can create new problems. Academic Press

Howard, P., Rainie, L., & Jones, S. (2002). Days and nights on the Internet: The impact of a diffusing technology. *The Internet and everyday life*, Oxfore: Blackwell

<https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e16176>

Kabiru, J., & Alabi, A. (2024) The impact of social media on family relationships (A Study of Jahi, Abuja), *British Journal of Mass Communication and Media Research*, (BJMCMR),4(1). 1-9.

Kazubowska, U.(2019)). The impact of bilingual education on young children's cognitive development. *Proceedings of the International Scientific Conference*, 1(8), 240-253.

<http://dx.doi.org/10.17770/sie2019vol3.3765>

Kim, J.H., Lau, C.H., Cheuk, K.K., Kan, P., Hui, H.L., & Gri_ths, S.M. (2010). Predictors of heavy Internet use and associations with health-promoting and health risk behaviors among Hong Kong university students, *National Institutes of Health*, 33(10).

Lanigan, J.D. (2009). A sociotechnological model for family research and intervention: How information and communication technologies a_ect family life. *Marriage Fam. Rev*, 45(19). 587–609.

Lim, MS., Molenaar, A., Brennan, L., Reid, M., & McCaffrey, T. (2022). Young adults' use of different social media platforms for health information: insights from web-based conversations. *J Med Internet Res*, 24(1).23-56.

<http://dx.doi.org/10.2196/23656>

Lyngs, U., Kai, L., PetrSlovak, R., Binns, A., & Slack, N.(2019). Self-Control in Cyberspace: Applying dual systems theory to a review of digital self-control tools, CHI '19: *Proceedings of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 131(4). 1–18. <https://doi.org/10.1145/3290605.3300361>

Murali, V., & George, S. (2007). Lost online: An overview of Internet addiction. *Advances in Psychiatric Treatment*, 13(1), 24–30. <https://doi.org/10.1192/apt.bp.106.002907>

Nowicka, J., Marian, Ki., Zbigniew, C., & Agnieszka, K. (2023). Cyberspace and Related Threats, *European Research Studies Journal*, 2(21). 421-435.

Prescott, J., Hanley, T., & Ujhelyi, K. (2017). Peer communication in online mental health forums for young people: directional and nondirectional support. *JMIR Ment Health*. 4(3).2-9.

<https://doi.org/10.2196/mental.6921>

Procentese, F., Flora, G., & Immacolata, Di. (2019). Families and Social Media Use: The role of parents' perceptions about social media impact on familysystems in the relationship between family collective e_cacy and open communication. *Public Health*, 16(89). 50-67. <https://doi.org/10.3390/ijerph16245006>

Putnam, R. D. (1993). Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. *Princeton, NJ: Princeton University Press*.

Quan-Haase, A., & Barry, W. (2002). How does the Internet Affect Social Capital. *IT and Social Capital*, 12(6).

Rehim, Mt., Abu-Attiyeh., & Jamal, R. (2020). Family cultural norms and its role in negative internet choices of children. 312- 324. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3809457>

Singhm, J., Nisheet, K., & Ambika, P. (2024). Impact of democratization on family values and structures: A comparative study, *African Journal of Biological Sciences*, 6(14),1957-1969. <https://doi.org/10.48047/AFJBS.6.14.2024.1957-1969>

Voigt, S. (2024). Determinants of social norms II – religion and family as mediators. *Journal of Institutional Economics*, 6(14). <https://doi.org/10.1017/S174413742300036X>

Williams, A.L., & Merten, M.J. (2011). Family: Internet and social media technology in the family context. *Fam. Consum. Sci. Res. J*, 40(1). 150–170.

Yusri, M., Mohd, N., Naimah, R., & Aida, Sh. (2020). Internet Addiction and Family Stress: Symptoms, Causes and Effects. *Journal of Physics: Conference Series*, 1529 03201. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1529/3/032017>